

УДК 811.161.2'23'38:316

ТРУБА Ганна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, вул. Дворянська, 2, Одеса, 65025, Україна (3182009060@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9944-0476>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.31>

Бібліографічний опис статті: Труба, Г. (2021). Розмежування понять освітнього і освітянського дискурсу. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 47, 231–236*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.31>

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ОСВІТНЬОГО Й ОСВІТЯНСЬКОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Актуальність розмежування наукового (освітнього) й освітянського дискурсів пов'язана з вагомістю в суспільстві освіти й освітніх програм, із зародженням нових освітянських традицій. Мета статті – окреслити межі освітянського дискурсу. Об'єкт дослідження – різні рівні функціонування української мови; предмет – чітке окреслення теоретичних і практичних засад синтезу в освітянському дискурсі класичних підходів і сучасних напрацювань у ділянці нейролінгвістики, сугестології, нейролінгвістичного програмування, також результатів використання сучасних технічних засобів (телефон, комп'ютер), мережі Інтернет у процесі навчання. На відміну від наукового дискурсу, у межах лінгвоперсонологічної спрямованості нашого дослідження визначаємо освітянський дискурс як особливий тип інституційного спілкування, соціокультурний та когнітивно-комунікативний феномен, у центрі якого перебуває дискурсивна діяльність представників наукової громадськості, спрямована на втілення їхніх інтенцій стосовно передачі фахових знань і досягнення перлокутивного ефекту, тобто здійснення інтелектуального й емоційного впливу на адресанта / адресантів. Виокремлено, на тлі зіставлення з науковим, такі ознаки освітянського дискурсу: статусно некваліфіковані учасники (у науковому дискурсі – статусно кваліфіковані учасники), нелокалізований хронотоп (у науковому дискурсі – чітко локалізований хронотоп), визначена в межах певного соціального інституту мета (тут не простежуємо різниці між аналізованими різновидами дискурсів), ритуально зафіксовані цінності (вони суттєво відрізняються від тих, що властиві науковому дискурсу), інтенційно закріплені стратегії (вони теж відмінні від тих, що характеризують науковий дискурс, оскільки продиктовані форматом нових платформ освіти), необмежена номенклатура жанрів (під впливом сучасних освітніх платформ формуються нові жанри й видозмінюються традиційні), наявний арсенал прецедентних феноменів (він не збігається з арсеналом наукового дискурсу).

Ключові слова: дискурс, освітній дискурс, освітянський дискурс.

TRUBA Hanna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Applied Linguistics, Odesa I.I. Mechnikov National University, 2, Dvoryanska str., Odesa, 65025, Ukraine (3182009060@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9944-0476>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.31>

To cite this article: Truba, H. (2021). Rozmezhuvannia poniat osvithnoho i osvitiyanskoho dyskursu [The concepts difference of educational and teachers' discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 47, 231–236*. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.31> [in Ukrainian].

THE CONCEPTS DIFFERENCE OF EDUCATIONAL AND TEACHERS' DISCOURSE

Summary. *The relevance of the topic, namely the distinction between teachers' (educational) and educational discourse, is the popularization of educational programs and education, which led to the development of new educational traditions. The purpose of the article is to outline the boundaries of a new discourse, educational. The object of research – different levels of functioning of the Ukrainian language, and the subject – a clear outline of theoretical and practical principles of synthesis of classical approaches in educational discourse with modern developments in neurolinguistics, suggestology, neurolinguistic programming and modern hardware (phone, computer) and network Internet in the learning process. In contrast to the scientific discourse within the linguo-personal orientation of our study is defined as a special type of institutional communication, socio-cultural and cognitive-communicative phenomenon, which focuses on the discursive activities of the scientific community, ensuring the implementation of their intentions for intellectual and emotional influence on the addressee / addressees. There are such features of teachers' (educational) discourse in comparison with scientific as status unqualified participants (in scientific discourse - status qualified participants), non-localized chronotope (in scientific discourse – clearly localized chronotope), defined within a certain social institution goal (joint with scientific) ritually fixed values (these values differ significantly from scientific discourse), intentionally fixed strategies (these strategies differ from classical scientific discourse and dictated by the format of new educational platforms), unlimited range of genres (under the influence of modern educational platforms new genres or forms are formed). due to the arsenal of precedent phenomena (this arsenal is significantly different from the classical ones).*

Key words: *discourse, educational discourse, teachers' discourse.*

Постановка проблеми. Коріння вивчення наукового дискурсу як складника загальної культури сягає класичних трактатів Демокрита, Аристотеля, Р. Декарта, І. Ньютона, І. Канта й інших. Сучасні вчені, які розробляють цю проблему, – це О. Галицька, М. Глушко, Г. Дедюра, К. Жук, Н. Зелінська, О. Ільченко, І. Лівіцька, В. Карасик, І. Колегаєва, І. Колесникова, С. Мойсеєнко, Т. Монахова, О. Морозова, А. Нікітіна, Н. Разінкіна, А. Романченко, О. Петровська, І. Скрипак, С. Соколовська, С. Шепітько, І. Фролова.

Освіта в Україні нині розвивається в умовах гуманізації, гуманітаризації та стрімкого розвитку полікультурного суспільства, що вимагає переосмислення культурно-ціннісних орієнтирів й актуалізує потребу у фахівцях, здатних до крос-культурної та педагогічної комунікації засобами іноземної мови у зміненому інноваційно-технологічному просторі, тобто до здійснення ефективної професійно-педагогічної діяльності.

Викладач – основне джерело відомостей про державну політику у сфері національно-мовного будівництва, про зміни в системі мови, про культурні особливості країни вивчаної мови. Із цього погляду науковий і освітянський дискурс (як частина наукового) перебувають в авангарді змін, а проблема під-

готовки відповідних фахівців із навичками фасилітативної діяльності стає наріжною. Це зумовлює пошук нових освітніх парадигм і концепцій, принципів та підходів до організації освітнього процесу, а також методів, форм і засобів навчання, упровадження технологічних інновацій, які разом сприятимуть підвищенню якості іншомовної філологічної освіти, формуванню базових компетентностей її здобувачів, їхньої готовності до застосування технологічних інновацій у майбутній професійно-педагогічній діяльності, забезпечать розвиток у них універсальних соціальних навичок (“soft skills”) європейського рівня.

Магістральні напрями реформування сучасної вищої освіти України окреслено в таких нормативно-правових документах, як: Закон України «Про інноваційну діяльність» (2002 р.), Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2003 р.), нормативно-правові акти ЮНЕСКО (2003 р.), Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, ратифіковані на території України, Закон України «Про засади державної мовної політики» (2012 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Програмний документ «Біла книга національної освіти України» (2009 р.), Концепція мовної освіти (2011 р.),

Національна рамка кваліфікації (2011 р.), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016 р.), Закон України «Про мову» (2019 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детальний аналіз наявних підходів до поняття *дискурсу* подано у працях Ф. Бацевича, М. Бисималиєва, С. Макарова, О. Морозової, В. Карасика, О. Кравченка, О. Сахарової, В. Чернявскої, М. Сушко-Безденежних. Питання, пов'язані з науковим і освітнянським дискурсом, стали предметом вивчення дослідників, які працюють у різних галузях гуманітарного знання – філософії (Е. Паніткова), психології (Л. Засекіна, О. Лавриченко, О. Леонтєв, Г. Мерфі, Т. Слотіна, О. Уланович), соціології (Є. Боринштейн) тощо. У межах лінгвістичної парадигми цією проблематикою опікуються вітчизняні та зарубіжні дослідники (Л. Азарова, І. Голубовська, Ю. Горицька, С. Заостровська й О. Заостровський, С. Єрмоєнко, М. Іваницька, І. Малиновська, С. Потапенко; А. Ашева, Е. Берн, Г. Богін, С. Воркачов, О. Залогіна, К. Іванцова, О. Кабановська, В. Карасик, Ю. Караулов, Л. Клобукова, Т. Кочеткова, М. Япон, О. Михалевич, М. Мозер, В. Нерознак, М. Цуциєва, Дж. Ягер та інші).

Цими загальними тенденціями вмотивовуємо актуальність запропонованої до розгляду теми.

Метою статті є окреслення меж нового дискурсу – освітнянського. Її об'єкт – дослідження різних рівнів функціонування української мови, а предмет – чітке окреслення теоретичних і практичних засад синтезу в освітнянському дискурсі класичних підходів і сучасних напрацювань у сфері нейролінгвістики, сугестології, нейролінгвістичного програмування, також результатів використання у процесі навчання сучасних технічних засобів (телефон, комп'ютер), мережі Інтернет.

Завдання статті – відмежування освітнянського дискурсу від наукового, виокремлення його характерних ознак.

Виклад матеріалу. Дослідники трактують науковий дискурс як мовленнєво-мисленнєву діяльність, регламентовану соціокультурними кодами науки як суспільної практики, її правилами, традиціями, цінностями (Кротков,

2015, с. 4). Іноді його тлумачать як науковий текст, що є результатом цілеспрямованої соціальної дії, фокусом дії мовних і мовленнєвих, соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних чинників (Кицак, 2011, с. 151). Науковий дискурс на тлі інших інституційних типів дискурсу характеризується такими ознаками, як статусно кваліфіковані учасники, локалізований хронотоп, визначена в межах певного соціального інституту мета, ритуально зафіксовані цінності, інтенційно закріплені стратегії, обмежена номенклатура жанрів, усталений арсенал прецедентних феноменів (Габидулліна, 2009, с. 34).

Зважаючи на суть *наукового дискурсу*, в межах лінгвоперсонологічної спрямованості нашого дослідження визначаємо його як *особливий тип інституційного спілкування, соціокультурний та когнітивно-комунікативний феномен, у центрі якого перебуває дискурсивна діяльність представників наукової громадськості, що забезпечує втілення їхніх інтенцій і досягнення перлокутивного ефекту з метою передачі фахових знань та для інтелектуального й емоційного впливу на адресанта / адресантів*.

Виокремлення ядерних і периферійних ознак наукового дискурсу оперте на запропонований В. Карасиком перелік параметрів, притаманних інституційному дискурсу як такому: це ознаки конститутивні, інституційності, типу інституційного дискурсу та нейтральні. До конститутивних ознак інституційного дискурсу він уналежнює мету, учасників комунікації, умови, стиль і жанри спілкування. Ознаками інституційності є, на його думку, рольові характеристики партнерів із комунікації, хронотоп, мовні кліше й дискурсивні формули. Ознаки інституційного дискурсу охоплюють тип суспільного інституту, функції учасників спілкування, їхні поведінкові стереотипи та створювані ними тексти.

До нейтральних ознак зараховано типові для будь-якого спілкування характеристики, особистісно зорієнтовані та транспоновані з інших дискурсів (Карасик, 2000, с. 11). Нижче схарактеризуємо нейтральні дискурсивні ознаки досліджуваного типу інституційного спілкування, до яких уналежнюємо й ті, що притаманні іншим дискурсам. Такими є *об'єктивність, логічність, лінеарність, обґрунтованість*.

Професор І. Колегаєва стверджує, що метою кожного наукового дослідження є встановлення істини, яка існує об'єктивно, поза конкретною творчою свідомістю, оскільки таке дослідження вже на початковому його етапі набуває позаособистісного, об'єктивного характеру (Колегаєва, 1991, с. 32).

Метою наукового дискурсу є здобуття й передача нових фахових знань про об'єкт та предмет дослідження, його властивості; висвітлення певної наукової проблеми й обґрунтування власної позиції щодо неї, ознайомлення з результатами дослідницької діяльності.

Сучасний світ і нові реалії ставлять нові вимоги перед освітнім процесом. Цифровізація освіти та розвиток нових способів навчання, серед яких LMS-курси, телефонні додатки (Busuu, Doulingvo, Memrise, Drops, LinGo і подібні), авторські блоги в соціальних мережах “Facebook”, “Instagram”, “TikTok” і “Youtube”, такі блогери, як @shymanovski, @olexandavramenko, @unext_uamaslly.a, @zno_natali, @bo_zno, @ukrainelowe, @mova_zno. Вони відчутно формували традиційний формат наукового дискурсу. З'явилися нові формати навчання: сьогодні можливо записати лекційний / урочний матеріал, скористатися автоматичними тестами, викласти свої робочі матеріали і формувати їх таким чином, щоб привернути увагу, керуючись водночас не тільки критеріями науковості й педагогічності, але й маркетинговими та рекламними чинниками. Отже, варто говорити про набуття освітянським дискурсом відмінних від наукового дискурсу питомих ознак.

Для подальшого розмежування термінів *освітній дискурс* – *освітянський дискурс* доцільно зважити на трактування цих слів у «Тлумачному академічному словнику», пор.: *науковий* – «той, що стосується науки», *освітній* – «той, що стосується освіти», *освітянський* – «той, що стосується освітян». Отже, під освітянським дискурсом варто розуміти лише дискурс, що стосується освітян. Його метою є передача інформації, знань, необхідних для здобуття освіти; учасниками цього дискурсу є лектор, викладач, студент; типовими жанрами – лекція, дискусія, колоквиум, консультація, порада, презентація, семінарське, лабораторне, практичне заняття, нові

відео у мережах, семінари, курси. У найзагальнішому вигляді мету освітянського дискурсу формулюють так: розв'язання наукових проблем теоретичного чи прикладного характеру.

Якщо порівняти освітянський дискурс із науковим, то можна зазначити такі його знаки: статусно некваліфіковані учасники (у науковому дискурсі – статусно кваліфіковані учасники), нелокалізований хронотоп (у науковому дискурсі – чітко локалізований хронотоп), визначена в межах певного соціального інституту мета (спільна ознака наукового й освітянського дискурсів), ритуально зафіксовані цінності (вони відмінні від тих, що характеризують науковий дискурс), інтенційно закріплені стратегії (із класичним науковим дискурсом не збігаються і продиктовані форматом нових платформ освіти), необмежена номенклатура жанрів (під впливом сучасних освітніх платформ формуються нові жанри чи видозмінюються), є певний арсенал прецедентних феноменів (він не збігається з арсеналом феноменів класичного дискурсу).

Висновки. Отже, необхідно зазначити таке: освітянський дискурс – це дискурс, який стосується безпосередньо освітян і має такі ознаки:

Ознаки наукового дискурсу	Ознаки освітянського дискурсу
статусно кваліфіковані учасники	статусно некваліфіковані учасники
локалізований хронотоп	нелокалізований хронотоп
визначена мета в межах певного соціального інституту	визначена мета в межах певного соціального інституту
ритуально зафіксовані цінності	ритуально зафіксовані цінності (ці цінності суттєво різняться від цінностей наукового дискурсу)
інтенційно закріплені стратегії	інтенційно закріплені стратегії (ці стратегії відмінні від стратегій класичного наукового дискурсу та продиктовані форматом нових платформ освіти)
обмежена номенклатура жанрів	необмежена номенклатура жанрів (під впливом сучасних освітніх платформ формуються нові жанри чи формуються традиційні)
наявний арсенал прецедентних феноменів	наявний арсенал прецедентних феноменів (він не збігається з арсеналом феноменів класичного дискурсу)

Останнім часом усе більшої популярності набувають блоги викладачів, що, безперечно, змінило загальну форму усталеного наукового дискурсу та спричинило потребу виокремити освітянський дискурс в незалежну одиницю. Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробленні засад і методологічної бази, ознак, характеристик освітянського дискурсу. А узагальнення

актуальних ознак освітянського дискурсу українського вченого чи вчителя чітко вимальовує його загальний портрет, національні цінності, виховує у слухачів високу повагу до рідної мови як фундаментального показника національної ідентичності, ба більше, наскрізна кооперативність інтерактивних виявів формує нову, неповторну форму навчання.

ЛІТЕРАТУРА

- Карасик В.** Дискурсивная персонология. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж : ВГУ, 2007. Вып. 7. С. 78–86.
- Карасик В.** О категориях дискурса. *Языковая личность: социолингвистический и эмотивный аспекты*. Волгоград : Перемена, 1998. С. 185–196.
- Карасик В.** О типах дискурса. *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. Волгоград : Перемена, 2000. С. 5–20.
- Карасик В.** Языковая личность: аспекты изучения. *Язык и культура : материалы II Международной научной конференции*. Москва, 2003. С. 362–363.
- Карасик В.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
- Кицак Г.** Характерні риси наукового дискурсу. *Лінгвістичні студії*. Донецьк : ДонНУ, 2011. Вип. 23. С. 148–152.
- Кротков Е.** Научный дискурс. *Современный дискурс-анализ*. 2010. Вып. 2. Т. 1. С. 4–18.
- Кротков Е.** Научный дискурс: философско-методологический анализ. *Credo new*. 2014. № 3 (79). URL: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/k3-2014/25369-nauchnyydiskurs-fiosofsko-metodologicheskij-analiz.html (дата звернення: 20.03.2018).
- Кротков Е.** Философско-методологический анализ научного дискурса. *Современный дискурс-анализ*. 2015. Вып. 13. С. 4–16.
- Колегаева И.** Текст как единица научной и художественной коммуникации : монография. Одесса : Редакционно-издательский отдел областного управления по печати, 1991. 121 с.
- Романченко А.** Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса, 2019. 542 с.

REFERENCES

- Karasik, V.I.** (2007). Diskursyvnaia personolohyia [Discursive personology]. *Yazyk, kommunikatsiya i sotsialnaya sred – Language, communication and social environment* (Issue 7), (pp. 78–86). Voronezh : VSU [in Russian].
- Karasik, V.I.** (1998). O katehoryiakh dyskursa [On the categories of discourse]. *Yazykovaya lichnost : sotsiolingvisticheskiy i emotivnyy aspekty –Linguistic personality: sociolinguistic and emotional aspects*. Volgograd : Peremen, (pp. 185–196) [in Russian].
- Karasik, V.I.** (2000). O typakh dyskursa [On the types of discourse]. *Yazykovaya lichnost: institutsionalnyy i personalnyy diskurs – Linguistic personality: institutional and personal discourse*. Volgograd : Peremen, (pp. 5–20) [in Russian].
- Karasik, V.I.** (2003). Yazykovaia lichnost: aspekty yzucheniya [Linguistic personality: aspects of study]. *II Mezhdunarod. nauch. konf. “Yazyk i kultura” – “Language and Culture”* (pp. 362–363). Moscow [in Russian].
- Karasik, V.I.** (2002). Yazykovoii kruh: lichnost, kontsepty, dyskurs: monohrafyia [Language circle: personality, concepts, discourse : monograph]. Volgograd : Peremen [in Russian].
- Kitsak, G.** (2011). Kharakterni rysy naukovoho dyskursu [Characteristic features of scientific discourse. Linguistic studies]. (Issue 23), (pp. 148–152). Donetsk : DonNU [in Ukrainian].
- Krotkov, E.** (2010). Nauchnyi diskurs [Scientific discourse]. *Sovremennyy diskurs-analiz – Modern discourse analysis* (Issue 2. T. 1), (pp. 4–18) [in Russian].
- Krotkov, E.** (2014). Nauchnyi diskurs: fylosofsko-metodolohycheskiy analiz [Scientific discourse: philosophical and methodological analysis]. *Credo new*. № 3 (79). Retrieved October 09, 2021. URL:

http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/k3-2014/25369-nauchnyydiskurs-fiosofsko-metodologicheskyy-analiz.html [in Russian].

- Krotkov, E.** (2015). Fylosofsko-metodolohycheskyi analiz nauchnoho dyskursu [Philosophical and methodological analysis of scientific discourse]. *Sovremennyy diskurs-analiz – Modern discourse analysis* (Issue 13), (pp. 4–16) [in Russian].
- Kolegaeva, I.M.** (1991). Tekst kak edynytsa nauchnoi y khudozhestvennoi kommunykatsyy : monohrafyia [Text as a unit of scientific and artistic communication : a monograph]. Odessa : Editorial and publishing department of the regional press department [in Ukrainian].
- Romanchenko, A.P.** (2019). Elitarna movna osobystist u prostori naukovooho dyskursu: komunikatyvni aspekty : monohrafiia [Elite linguistic personality in the space of scientific discourse: communicative aspects : monograph]. (Extended abstract of Doctors thesis). Odessa : Odeskyi natsionalnyi universytet im. I.I. Mechnikova [in Ukrainian].